door Henry Habibe

Proefschrift van dr. Wim Rutgers:

Schrijven is zilver, spreken is goud

Op 28 januari promoveerde Wim Rutgers tot doctor in de letteren aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Zijn proefschrift, dat een welluidende titel heeft meegekregen, (Schrijven is zilver, spreken is goud), en dat een omvangrijk en concreet beeld geeft van de literatuur van de Nederlandse Antillen, beslaat niet minder dan 535 pagina's. Het is in een onderhoudende taal geschreven en is in twee delen verdeeld: het eerste deel omvat acht hoofdstukken, het tweede deel beslaat de "Noten" (deze nemen ruim een derde deel van het boek in beslag).

Indeling

Het eerste hoofdstuk ("Ta berde...tin literatura?") is daarom zo interessant, omdat de schrijver zich daarin bezighoudt met de vraag wat in de laatste halve eeuw tot de Antilliaanse literatuur gerekend werd en welke auteurs centraal gesteld werden. Het tweede hoofdstuk gaat over de mondeling overgeleverde literatuur, terwijl het derde hoofdstuk de "koloniale literatuur tot 1865" behandelt. Het vierde hoofdstuk ("Post-emancipatoire civilisashon") bespreekt de activiteiten na de emancipatie van 1863 en het vijfde hoofdstuk ("Holandisashon") geeft een beschrijving omtrent taalkwesties en de stand van zaken m.b.t. verschillende kulturele activiteiten aan het begin van deze eeuw.

Het zesde hoofdstuk ("Steunend op eigen kracht") bespreekt de bloei van een eigen literatuur in het Papiamentu, het belang van tijdschriften in verband met literatuur, maar ook de stand van zaken met betrekking tot de Nederlandstalige literatuur en andere kulturele manifestaties en activiteiten op Curaçao. Het zevende hoofdstuk ("De wortels van de authenticiteit") begint met de beschrijving van enkele aspekten van de zo historisch geworden dag (30 mei 1969) in de geschiedenis van Curaçao, vermeldt enkele "literaire reacties", onderstreept het belang van nieuwe tijdschriften en gaat in op de wereld van verscheidene kulturele manifestaties. In het laatste hoofdstuk komt Dr. Rutgers tot enkele interessante conclusies, t.w.:

1. Er is veel verbeterd in de "gebrekkige inventarisatie" (Debrot, 1955) van onze literatuur.
2. De mondeling overgeleverde literatuur was in georganiseerde vorm aanwezig, kende een traditie met speciale 'vertolkers' en lijkt een integraal onderdeel van het dagelijks leven geweest te zijn.
3. In de koloniale periode was literatuur nog geen apart domein, maar speelde wel een beperkte rol in het dagelijks leven.
4. Ondanks alle pogingen daartoe slaagde het 'Nederlandse element' er nooit in zijn taal te integreren.
5. De literatuur ontstond veel later dan de 'oratuur'.

Ook de aanbevelingen die Dr. Rutgers doet zijn zeer de moeite waard. Zo merkt hij m.b.t. de 'oratuur' op dat voortgaand onderzoek vooral zou moeten proberen om, met behulp van overgeleverde varianten, de oorspronkelijke vormen daarvan zo zuiver mogelijk te reconstrueren. Ook onderstreept hij in verband met de vraag of de Arubaanse en Nederlands-Antilliaanse literatuur een organisch deel van de Caraïbische literatuur vormen, dat vergelijkende bestudering hiervan vanuit een Caraïbisch perspectief noodzakelijk is.

Spaans-Antilliaans

Interessant zijn o.a. ook Rutgers' observaties met betrekking tot een historisch overzicht van de standpunten t.a.v. het probleem of er wel een "Antilliaanse literatuur" bestaat. Dit probleem werd in het verleden door Colá Debrot aan de orde gesteld (1953). Rutgers signaleert dat De Pool, Tournier en Emilio Lopez Henriquez degenen waren, die het belang van de Spaanstalige literatuur van de Antillen aan het einde van de negentiende eeuw als zijnde het begin van de "eigenlijke literaire ontwikkeling" benadrukten. Na de voorlopers behandeld te hebben, gaat Rutgers over tot de bespreking van de man die hij de "pionier" noemt: Colá Debrot. Terecht wijdt hij aan deze autoriteit een viertal pagina's. Rutgers: "Hij werd degene die zich het uitvoerigst met de periodisering en karakterisering van de literatuur zou bezighouden.

De eerste echter die een min of meer wetenschappelijke (methodologische) benadering - onderzoek op grond van dagbladen en tijdschriften - heeft toegepast is Prof. J. Terlingen geweest (ex-hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen). Rutgers geeft ook toe: "Hij (Terlingen) was de eerste Nederlander die uitvoerig op de Spaans-Antilliaanse letteren inging en degene die wees op het belang van de bestudering van de Antilliaanse dagbladen voor de literatuur-geschiedenis. De Nijmeegse hispanist raadpleegde Antilliaanse kranten en tijdschriften die tussen 1870 en 1920 verschenen, zoals **Civilisadó, El Heraldo, El Imparcial, Notas y Letras** en**La Mañana.**

De studie van Terlingen over het Spaanstalige gedeelte bleef echter incompleet, vanwege de onvolledigheid der jaargangen van de bronnen die hem ter beschikking stonden. Die van Rutgers over onze drietalige literatuur mag bogen op de kwalificatie van vrij compleet. De wetenschappelijke "aanpak" heeft het de criticus, overigens, mogelijk gemaakt om de zaak heel overzichtelijk te maken, terwijl hij daarbij telkens de meningen van anderen registreerde en keurig op een rij zette en zodoende de ontwikkeling van onze literatuur een levendige dimensie gaf.

Papiamentse Beweging

Eén van de meest boeiende hoofdstukken is het zesde, waarin de "Papiamentse Beweging" (de benaming is van Debrot) behandeld wordt. Naast de "stroming" van "passanten", die zich voor het Nederlands sterk maakte (o.a. "De Stoep") ontstond rond 1942 ook de "renaissance" van het Papiamentu met figuren als Pierre Lauffer, Jules de Palm en René de Rooy. Rutgers laat zien hoe de taalvoorkeur in deze tijd steeds meer verschoof van het Nederlands naar het Papiamentu. Hij bespreekt de Nederlandse "stroming" uitvoerig, maar ook de publicaties in het Papiamentu ("Cancionero Papiamento" van Julio Perrenal, de "Novela's" van Lauffer, Rosario en Nita, Poëzie van Lauffer, etc.).

Heel overzichtelijk laat Rutgers de verschillende literaire, sociaal-kulturele en politieke tijdschriften de revue passeren en wijst hij op de belangrijke rol die deze gespeeld hebben bij de ontwikkeling van de literatuur. Zo wordt een blad als "De West-Indiër" slechts genoemd (eerste nummer uit 1953) vanwege het "registreren van de tijdgeest". Maar aan een blad als "Social y Cultura", dat helaas onvindbaar was voor de onderzoeker, bleek Frank Martinus Arion meegewerkt te hebben. Een blad dat wel bereikbaar was is "Antillano" (1953-1954). Rutgers zegt dat dit blad "het eigen geluid van de Papiamentstalige, nationale dichters propageerde, die hun poëzie naar het volk zouden brengen, met name in de cunucu (...). Chal Corsen en Pierre Lauffer werkten eraan mee...." Daarvóór bestond reeds het tijdschrift "Simadan" (1950-1951), waar de onderzoeker uitvoerig bij stilstaat. Het korte bestaan van dit blad zou volgens een paar exponenten ervan te wijten zijn geweest aan een conflict binnen de redactie.

Vervolgens wordt het belang van de "Antilliaanse Cahiers" (1955-1967) besproken, het literair tijdschrift dat een initiatief was van het C.C.C. en met financiële steun van de Sticusa werd uitgegeven. In de redactie zaten: Colá Debrot, Henk Dennert en Jules de Palm. Tenslotte wijdt Rutgers aandacht aan het blad "Watapana" (1968-1972), dat door enkele Arubaanse en Curaçaose studenten in Nederland opgericht werd, en dat, in tegenstelling tot "Kakiña" en "Kambio", een naar literatuur toe gerichte wending" had. De rol die deze tijdschriften gespeeld hebben wordt door Rutgers als "katalysator van literatuur" gekwalificeerd.

Spaanse documenten

De onderzoeker heeft niet nagelaten zelfs Spaanse tijdschriften en artikelen te raadplegen.Zo baseert hij zich op een tweetal belangwekkende artikelen uit 1931 van de hand van John de Pool om te signaleren, dat er op Curaçao aan het begin van de twintigste eeuw een Spaanstalige literatuur bestond. Overigens was Rutgers niet de eerste die dit deed, want dat hebben vóór hem Debrot (1953) en Terlingen (1961) al gedaan. Deze hebben zich gebaseerd op het bekende boek van De Pool: **Del Curazao que se va.**Waar het nu om gaat is dat Rutgers de genoemde publicaties uit 1931 (dus vier jaar eerder dan De Pools' "Boek van mijn Herrineringen") aanwendt om een eventuele ontwikkeling te signaleren. De Pool sprak nl. in 1931 van "Nuestra decadencia cultural" (ons kultureel verval) en de criticus merkt op dat De Pools' visie op zijn eigen tijd, bij de verschijning van zijn boek in 1935, niet veranderd was. Dit ontlokt hem de volgende overpeinzing: "Misschien was hij (De Pool) inmiddels wel wat terughoudender geworden over de literaire waarde van de voortbrengselen van de door hem genoemde auteurs..."

Rutgers constateert tevens dat De Pool in zijn artikelen weliswaar enkele auteurs noemde, maar geen titels van hun werken. Deze nalatigheid van De Pool kan men natuurlijk betreuren. Aan de andere kant kan daarvoor begrip bestaan, als men bedenkt dat De Pool toen al een hele tijd van het eiland weg was. In één van de bewuste artikelen had hij het dan ook over "een kwart eeuw afwezig uit Curaçao" en in de "Inleiding" van zijn "Boek van mijn Herinneringen" (gedateerd: Panama City, 1935) schreef hij nadrukkelijk: "Ik beschik te mijner oriëntatie over geen officiële gegevens noch over een historisch werk; ik vertrouw slechts op mijn geheugen, hier en daar aangevuld met wat feitenmateriaal, mij door vrienden verschaft".

Hoe het ook zij, het belang van de twee publicaties is hiermee aangetoond, hoewel de criticus niet vermeldt waar ze in 1931 verschenen zijn. En passant mag hier vermeld worden dat Colá Debrot degene was die de waarde van het boek van John de Pool inzag. John de Pool was één van de eerste in het Spaans schrijvende Curaçaose prozaïsten (hij dichtte ook), die vrij uitgebreid over de Curaçaose kultuur van de laat 19e en begin 20e eeuw heeft geschreven.

Onregelmatigheid

Rutgers heeft zich, kortom, over geheel de drietalige literatuur van de Nederlandse Antillen (en Aruba) gebogen met een bijzondere betrokkenheid: diepgaand, nauwgezet, overzichtelijk. Uiteraard zullen er in een studie van zo'n omvang hier en daar enkele onregelmatigheden optreden. Zo worden in het gedeelte waar over de "Premio Bienal Pierre Lauffer" wordt gesproken (p.327-328), de namen genoemd van de respectievelijke personen aan wie de prijs werd toegekend, waarbij de naam van May Henriquez echter niet vermeld wordt (in 1989 mocht zij de bekende "chapi di plata" in ontvangst nemen).

Ook moet opgemerkt worden, dat de overdaad aan letterlijke aanhalingen in het Papiamentu de tekst voor lezers die het Papiamentu niet machtig zijn, minder prettig maakt. Soms wordt de vertaling in het Nederlands gegeven, soms ook niet. De aparte vermelding van belangrijke jaartallen (aan het begin van ieder hoofdstuk) draagt zeker bij tot de overzichtelijkheid. Daarbij is echter bij hoofdstuk I een verkeerd jaartal ingeslopen: het tijdschrift **Watapana** bestond niet meer in 1975.

Resumerend

Voor degenen die tot nu toe nader kennis wilden maken met onze literatuur, bestonden de bekende overzichten van Colá Debrot, het boek van Andries van der Wal en Freek van Wel (1980) en dat van Pim Heuvel en Freek van Wel (1989). Rutgers' onderzoekmethode steekt echter duidelijk af, vanwege zijn nauwgezette en methodologische benadering. Aan de hand van geschreven documenten (dagbladen, periodieken en tijdschriften) reconstrueert Rutgers de verschillende episoden van de Antilliaanse literatuur. Daarbij wordt de kulturele sfeer van de perioden aanschouwelijk gemaakt. Die dagbladen en tijdschriften hebben veelal als uitlaatklep voor auteurs gefungeerd en zijn het beste getuigenis waarmee de meest karakteristieke trekken van de bewegingen, tendensen, verlangens, streven, e.d. getraceerd worden. Door deze bronnen aan een wetenschappelijk onderzoek te onderwerpen heeft Rutgers zo weinig mogelijk overgelaten aan al te subjectieve bevindingen. Door een objectievere aanpak kwamen allerlei vertekeningen uit het verleden aan het licht.

Rutgers' aanbeveling met betrekking tot de studie van onze literatuur in een Caribisch perspectief verdient alle aandacht, mede vanwege de nieuwe min of meer geo-politieke richting die men op onze eilanden wenst in te slaan. Er kan zonder enige overdrijving gezegd worden dat de dissertatie van Wim Rutgers een enorme bijdrage betekent voor de studie van de literatuur-wetenschappers, maar ook naar alle literatuur-docenten op onze Middelbare scholen. Tevens kan het als handleiding dienen voor de Papiamentstalige literatuur. Het zal zeker op zijn plaats zijn om bij een nieuwe beleidsbepaling t.a.v. het literatuuronderwijs met dit grandioze werk rekening te houden. Oók voor wat het onderwijs van de Papiamentstalige literatuur betreft!

De paranimfen Maritza Coomans-Eustatia en Alice van Romondt en Dr. Wim Rutgers.